

Počátky hnutí za získání ženského volebního práva ve Velké Británii v druhé polovině 60. let 19. století

Eva Bažantová

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta

Kontaktní e-mail: dlazE@seznam.cz

The Beginnings of the Movement for Gaining Women's Suffrage in Great Britain in the Second Half of the 1860s

Abstract:

The paper focuses on the first phase of women's efforts to gain the right to vote. There had been discussion over the preparation of the Second Reform Act about widening the franchise. In 1866, a group of women gathered in the Kensington Society came up with an idea to create a petition which called for right for women householders to gain right to vote on the same basis as men did, without the distinction of sex. The petition of 1866 reached an unexpected number of signatures and MP John Stuart Mill presented the question of women's suffrage in the House of Commons. The paper follows the arguments for and against the women's suffrage in the 1860s. The 1866 petition was an important step in the women's emancipation movement as it started a broader movement to gain the suffrage.

Keywords: suffrage; the Kensington Society; John Stuart Mill; women's rights

Klíčová slova: volební právo; Kensingtonská společnost; John Stuart Mill; práva žen

DOI: 10.14712/2464689X.2022.42

V českém prostředí, kromě přehledových knih zmiňujících se obecně o Velké Británii, není téma počátků organizovaného hnutí žen za volební právo v tomto ostrovním státě hlouběji zpracované. Většina studií se zaměřuje na radikální období od roku 1903 a na vývoj po první světové válce a první etapu emancipačních snah datovanou do 60. let 19. století opomíjí. Článek se věnuje této málo prozkoumané etapě prvních organizovaných snah o získání volebního práva a jejich charakteristickým rysům a postupům. Pro odbornou veřejnost bude z článku zajímavé zjistit, že počátky organizovaného hnutí se liší od pozdější etapy počátku 20. století. Článek nejprve analyzuje, jak se ze všeobecných emancipačních požadavků vykrystalizoval požadavek na aktivní volební právo pro ženy. Základním stavebním kamenem k získání volebního práva žen v 60. letech 19. století byla

petice Kensingtonské společnosti a na ni navazující aktivity a další právní postupy, které aktivistické ženy zkusily uplatnit, aby mohly jít volit. Článek také zdůrazňuje dobovou úlohu Johna Stuarta Milla, poslance a uznávaného filozofa a ekonoma, který jako jeden z prvních veřejně a seriózně otevřel téma volebního práva žen a který byl známý a populární i v tehdejší českém prostředí.

Počátky emancipačních snah britských žen

Britská společnost poloviny 19. století již měla určitou zkušenost s veřejným aktivismem. Mezi největší hnutí patřila účast mužů i žen ze středních i nižších vrstev na kampaních za zrušení obilních zákonů, činnost v chartistickém hnutí a v hnutí za zrušení otroctví.¹ Zapojením středostavovských žen do zákulisí příprav výše uvedených aktivit a kampaní ženy „vstoupily“ do veřejného života. Skrze původně filantropické aktivity získaly některé ženy organizační a rétorické schopnosti a odvalu oslovovat poslance, účastnit se veřejných debat, vystupovat na veřejnosti a mluvit otevřeně, i když se stále jednalo o pár desítek žen,² které se angažovaly v různých spolcích a aktivitách.

Významným feministickým periodikem byl *The English Woman's Journal*, vycházející v letech 1858 až 1864. Založily ho Barbara Smith Leigh Bodichon, Bessie Rayner Parkes a Matilda Hays.³ *The English Woman's Journal* byl spojený s aktivitami ženského spolku *Langham Place Group* a spolku *Society for Promoting the Employment of Women*. Ženám poskytoval časopis prostor na vyjádření svých názorů a argumentů pro emancipaci žen v různých oblastech. Jedním z hlavních témat článků a statí byla zaměstnanost žen a problematika vzdělání. Cílem článků bylo rozšířit veřejné povědomí o situaci žen. Díky časopisu se mohly čtenářky vzdělávat, byla zde i rubrika, která informovala o soudobých událostech týkajících se žen, či rubrika recenzí knih souvisejících s emancipačním hnutím.⁴ Čtenářky *The English Woman's Journal* fakticky vytvořily síť obdobně smýšlejících žen z celé země, což bylo důležité pro šíření myšlenek hnutí.⁵ V roce 1859 založila Emily Faithfull tiskárnu *Victoria Press* se sídlem na Hanover Square v Londýně, která tiskla i *The English Woman's Journal*. Jako první v Anglii v ní byly zaměstnané ženy.⁶

V roce 1867 začal vycházet další ženský časopis, *The Victoria Magazine*.⁷ V něm vycházely taktéž články o ženské zaměstnanosti, vzdělání, právech žen, ale také například básně, či články o literatuře a divadlu. *The Victoria Magazine* vycházel na viktoriánskou dobu nezvykle dlouho, v letech 1863–1880, ovšem nikdy neměl velké množství čtenářů a čtenářek.⁸ Význam ženských časopisů spočíval v tom, že ženy získaly prostor, kde mohly veřejně prezentovat a šířit své názory, vzdělávat a informovat své čtenářky a pomáhat navazovat kontakty.

¹ HANNAM, J. Women and politics. In: PURVIS, J. (ed.). *Women's History: Britain 1850–1945*. London – New York: Routledge, 2006, s. 185.

² HANNAM, *op. cit.*, s. 186, s. 188.

³ NESTOR, P. A New Departure in Women's Publishing: "The English Woman's Journal" and "The Victoria Magazine". *Victorian Periodicals Review*, 1982, Vol. 15, No. 3, s. 95.

⁴ NESTOR, *op. cit.*, s. 98.

⁵ HERSTEIN, S. The Langham Place Circle and Feminist Periodicals of the 1860s. *Victorian Periodicals Review*, 1993, Vol. 26, No. 1, s. 24.

⁶ NESTOR, *op. cit.*, s. 97.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

Jedním ze spolků, ve kterém se v 60. letech 19. století středostavovské ženy scházely, byl *The Kensington Society*. Spolek byl prvním britským ženským debatním klubem, byl založen 23. března 1865 a schůzky se odehrávaly každé čtvrtletí v domě Charlotty Manning (1803–1871) v londýnské čtvrti Kensington, od čehož byl odvozen i název spolku. The Kensington Society (dále jen „Kensingtonská společnost“) vznikla jako platforma, v rámci které vzdělané středostavovské ženy debatovaly o tématech jako veřejné vzdělávání pro ženy, možnosti zaměstnání, majetková práva a v neposlední řadě i o volebním právu žen.⁹

Kensingtonská společnost obsahově a částečně personálně navazovala na vydávání *The English Woman's Journal*, kdy některé členky Kensingtonské společnosti jako Emily Davies, B. Leigh Smith Bodichon nebo Isa Craig byly již činné v tomto časopise.

Prostřednictvím debat a rozsáhlé korespondence si ženy tříbily své názory a argumenty, vytvářely síť kontaktů a přátelství, takže i v následných aktivistických kampaních se objevují stejné skupiny žen. Diskuse s obdobně intelektuálně nadanými ženami byly do určité míry i náhradou za univerzitní debatní kluby, kam ženy neměly přístup. Celkový počet členek Kensingtonské společnosti byl 67.¹⁰ Díky svému středostavovskému a dobrému socio-ekonomickému postavení měly prostředky k nákupu literatury, financování svých aktivit, jako bylo vydávání svých různých publikací, cestování a aktivismus.¹¹

Členky Kensingtonské společnosti viděly jako nejlepší cestu k získání volebního práva pro ženy uplatňování postupných nenásilných kroků, přičemž prvním krokem bylo umožnit ženám přístup ke vzdělání,¹² a to jak k základnímu vzdělání, tak k vyššímu vzdělání. Podotkneme, že povinnou základní školní docházku pro děti ve věku 5–10 let (chlapce i dívky) zavedl až v roce 1880 *Elementary Education Act*. Členky Kensingtonské společnosti proto oprávněně ve vzdělání spatřovaly základní kámen emancipace, jelikož podle nich si ženy díky vzdělání mohou uvědomit svůj nerovnoprávný status a dokázat, že žena je stejně „rozumná bytost“ jako muž.¹³

Nezůstaly jen u proklamací a řečí: B. Leigh Smith Bodichon a E. Davies založily roku 1869 *Girton College*, první ženskou kolej na Cambridgské univerzitě a C. Manning se stala její první děkankou; Dorothea Beale, vicepresidentka Kensingtonské společnosti, byla spojená s dívčí školou *Cheltenham Ladies' College* a založila oxfordskou ženskou kolej svatě Hildy (1893).

Začátek legislativních snah o získání ženského volebního práva

Hlavními tématy pro ženy angažované v Kensingtonské společnosti bylo sice vzdělání a zaměstnanost žen, přesto členky hrály významnou roli při organizování petice v roce 1866, určené poslancům Dolní sněmovny, volající po získání volebního práva za stejných podmínek jako měli muži. Zákon o zastoupení lidu, který byl fakticky volebním zákonem

⁹ VAN WINGERDEN, S. *The Women's Suffrage Movement in Britain, 1866–1928*. Basingstoke – New York: PALGRAVE MACMILLAN, 1999, s. 3.

¹⁰ ROSEN, A. Emily Davies and the Women's Movement 1862–1867. *The Journal of British Studies*, 1979, Vol. 19, No. 1, s. 107.

¹¹ CURRER FAIRGARY, R. J. *Dissent, Discussion and Dissemination: The Strategies of The Kensington Society in the Mid-Victorian Women's Movement*. PhD. Thesis. The University of Melbourne, 2020, s. 23.

¹² CURRER FAIRGARY, *op. cit.*, s. 7.

¹³ KORNBERG, J. Feminism and the Liberal Dialect: John Stuart Mill on Women's Rights. *Historical Papers/Communications historiques*, 1974, Vol. 9, No. 1, s. 40.

(*the Reform Act* nebo taktéž *The Representation of the People Act* či *Great Reform Act*)¹⁴ z roku 1832, totiž explicitně vyloučil z užívání volebního práva ženy tím, že definoval oprávněného voliče jako „plnoletou osobu mužského pohlaví“. ¹⁵

Na schůzce Kensingtonské společnosti v listopadu 1865 byla jako téma diskuse zvolena otázka, zda by ženy měly usilovat o získání volebního práva do Dolní komory parlamentu. Jak bylo v Kensingtonské společnosti zvykem, některé členky připravily své argumenty v písemné podobě, v tomto případě to byly B. Leigh Smith Bodichon a Helen Taylor.¹⁶

V roce 1865 byl zároveň ve volbách do Dolní sněmovny britského parlamentu zvolen poslancem ekonom a filozof John Stuart Mill (1806–1873), který se ve své volební kampani zavázal k podpoře rozšíření volebního práva pro všechny gramotné dospělé bez ohledu na pohlaví, tedy i na ženy. Dále však ve své kampani o ženském volebním právu nemluvil.¹⁷ Na jaře 1866 začala Dolní sněmovna britského parlamentu projednávat Gladstoneův návrh nového volebního zákona, který počítal se snížením majetkového volebního cenzu, a tudíž s rozšířením aktivního volebního práva pro více mužů. To vedlo k tomu, že se v Kensingtonské společnosti, s ohledem na předchozí diskusi členek o ženském volebním právu, zrodil nápad vytvořit petici volající po volebním právu pro ženy. Bylo obvyklé, že do parlamentu přicházely při projednávání důležitých zákonů petice s různými požadavky,¹⁸ tak proč by mezi nimi nemohla být také petice za ženské volební právo?

V květnu 1866 oslovila B. Leigh Smith Bodichon kolegyni z Kensingtonské společnosti H. Taylor, jestli by ona a její nevlastní otec, poslanec Dolní sněmovny J. S. Mill, podpořili myšlenku volebního práva žen a zda by J. S. Mill jejich petici představil v Dolní sněmovně. J. S. Mill souhlasil s tím, že pokud petice získá alespoň 100 podpisů, přednese její požadavky jako poslanec v parlamentu. Následně B. Leigh Smith Bodichon (1827–1891), H. Taylor (1831–1907), Elizabeth Garrett (1836–1917), E. Davies (1830–1921) a Bessie Ryner Parkes (1829–1925) vytvořily text petice,¹⁹ která později dostala oficiální název *Elective Franchise – For Extension to All Householders without Distinction of Sex* (dále jen „Petice“). V rámci samotného ženského hnutí nebyla zpočátku shoda, zda by měla Petice požadovat volební právo pro svobodné i provdané ženy.²⁰ Svobodné ženy a vdovy (tzv. *femme sole*) mohly vlastnit majetek a nakládat s ním. Vdané ženy právně spadaly pod svého manžela (tzv. *femme couverte*) a zákon viděl muže a jeho manželku jako jednu osobu. Žena vstupem do manželství ztrácela práva, která měla jako svobodná, a její původní

¹⁴ SELTENREICH, R. – KUKLÍK, J. *Dějiny angloamerického práva*. Druhé vydání. Praha: Leges 2011, s. 148–149.

¹⁵ V originále „Male Person of Full Age“, viz An Act to Amend the Representation of the People in England and Wales, 7th June 1832. In: *The statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland*. 2 & 3 William IV. London, 1832, s. 159.

¹⁶ ROSEN, *op. cit.*, s. 109.

¹⁷ PUGH, E. John Stuart Mill and the Women's Question in Parliament, 1865–1868. *The Historian*, 1980, Vol. 42, No. 3, s. 399–401. Přesto byl J. S. Mill již od 50. let známý jako zastánce zrovnoprávnění žen, jak vyplývá mimo jiné z článku pojednávajícím o americkém *National Women's Rights Convention* (1851) a především z jeho děl *Considerations on Representative Government* (1861) a *The Subjection of Women* (dokončeno 1861, vydáno 1869).

¹⁸ ROSEN, *op. cit.*, s. 110.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 112.

majetek se přičlenil k majetku jejího manžela.²¹ V 60. letech 19. století ale neměla volební právo ani jedna skupina žen.

Podle H. Taylor a J. S. Milla byl nanejvýše vhodný čas začít mluvit o ženském volebním právu, protože vzhledem k parlamentní i společenské diskusi o rozšíření volebního práva připravovaným novým volebním zákonem (*Second Reform Act 1867*) přicházely do parlamentu petice volající po širším zastoupení mužů snížením volebního cenzu, a „ženy, které si přejí získat volební právo, by to měly říci“, a pokud to tak nyní neučiní „bude to v budoucnu použito proti nim a oddálí to dobu zisku jejich volebního práva“.²² H. Taylor i J. S. Mill sice nepředpokládali, že tato snaha bude ihned úspěšná, ale pokládali za důležité vznést požadavek a začít tak boj žen za volební právo.²³

Členky Kensingtonské společnosti plánovaly, že kampaň bude veřejná, výtisky Petice budou rozdávány poslancům a poskytnuty novinám. Některé ženy se ale obávaly, jaký dopad by jejich podpis takového veřejného dokumentu v době, kdy byla otázka ženského volebního práva ještě příliš kontroverzní, měl na jejich rodiny.²⁴ Podle H. Taylor za každou ženou, která má odvalu a možnost podpisem Petice veřejně vystoupit na podporu získání aktivního volebního práva pro ženy, stojí alespoň 10 dalších žen, kterým „rodinné překážky nebo bojácnost ze zvyku zabraňují vyjádřit svůj názor“.²⁵ I přesto se za necelý měsíc podařilo organizátorkám sebrat 1499 podpisů žen, což byl velký úspěch.

Akce Kensingtonské společnosti rezonovala i v dalších částech Spojeného království, nejen v Londýně. Petici podepsaly ženy jak z Anglie, tak ze Skotska, Irska a Walesu.²⁶ Podpisy byly sebrány na 119 místech, nejvíce z nich v Londýně (414), Manchesteru (176) a v Leedsu (106), 50 podpisů přišlo z Edinburghu. V dané lokalitě často sběr podpisů začala žena, která měla kontakt přímo s některou z členek Kensingtonské společnosti. Většina podpisů byla získána ženami v rámci svých blízkých čtvrtí a sousedství.²⁷

Petice členek Kensingtonské společnosti a dalších signatárek požadovala, aby Dolní sněmovna „zvažila poskytnutí [volebního] zastoupení všem vlastníkům nemovitosti bez ohledu na pohlaví pro ty, kteří dosahují majetkového volebního cenzu, který Dolní komora určí“. V Petici se signatářky odvolávaly na to, že bylo přímo určeno, že právo volit zástupce do parlamentu bylo vázáno na vlastnictví majetku, a že i přes dodržení této podmínky nemá část národa přístup k výkonu tohoto práva.²⁸ Tím, že vlastnictví majetku bylo spojeno s určitými hodnotami, právy a povinnostmi, a mimo jiné vlastnictví majetku

²¹ LEIGH SMITH BODICHON, B. *A Brief Summary in Plain Language of the Most Important Laws Concerning Women; Together with a Few Observations Thereon*. London: John Chapman, 1854, s. 3, 6.

²² Helen Taylor to Barbara Bodichon, May 9, 1866, cit. dle ROSEN, *op. cit.*, s. 110.

²³ Tamtéž.

²⁴ DINGSDALE, A. „Generous and Lofty Sympathies”: the Kensington Society, the 1866 Women's Suffrage Petition and the Development of Mid-Victorian Feminism. Ph.D. thesis. University of Greenwich, 1995, s. 40.

²⁵ [TAYLOR, H.]. The Ladies' Petition: Petition presented to the House of Commons by Mr. J. Stuart Mill. *The Westminster Review*, 1868, vol. 31, s. 64.

²⁶ Seznam všech dochovaných podpisů je dostupný na stránkách Britského parlamentu, viz <https://www.parliament.uk/globalassets/documents/parliamentary-archives/1866SuffragePetitionNamesWebFeb18.pdf>.

²⁷ DINGSDALE, *op. cit.*, s. 123, 127.

²⁸ *Reports of the Select Committee of the House of Commons on Public Petitions*. Session 1866. London, 1866, s. 305.

bylo určující pro právo volit, vyloučení z tohoto práva pro vlastníky-ženy bylo právní anomálií. Ženy Petici žádaly parlament o nápravu tohoto stavu.²⁹

V červnu 1866 donesly E. Davies a Elizabeth Garrett petiční archy do parlamentu a J. S. Mill na zasedání Dolní komory parlamentu v červenci 1866 Petici představil poslancům. Ve své řeči při tom zmínil, že Petice popírá argument, že samy ženy o volební právo nestojí. Tím, že ji samy připravily, dokázaly opak. Pro J. S. Milla překvapivě úspěšný sběr podpisů pod Petici ukázal, že dozrál čas zvážit zavedení volebního práva i pro majetkově se kvalifikující ženy. Neviděl důvod, proč by neměli jako zákonodárci umožnit nápravu křivdy, která byla učiněna. Záměrem nebylo narušení rozdělení politické moci mezi různé společenské třídy.³⁰

Obecně, debaty o druhé volební reformě se z největší části týkaly ustanovení, jakou majetkovou hranici pro volební právo určit a případně, jak upravit volební obvody. Objevovaly se různé argumenty a obdobné návrhy proti volebním machinacím, které byly ve veřejné diskusi již u první volební reformy (*1832 Reform Act* a *1835 Municipal Act*). Taktéž konkrétní argumenty žen byly vedeny ve stejné linii stanovení majetkové hranice s právními a finančními a praktickými dopady na hospodářské postavení žen. Na to, jaké problémy praktického rázu přináší ženám nemožnost volit, upozornila B. Leigh Smith Bodichon ve své řeči pronesené na podzim 1866 v Manchesteru. Nejen ženy ve městech, ale i na venkově jsou omezovány a citovala z dopisu od neprovdané ženy – farmářky M. B. Edwards ze Suffolku. Podle ní pronajímatelé často nechťejí uzavřít se ženami nájemní smlouvy, ale nikoliv proto, že by proti ženám něco měli, ale protože chtějí mít za svou půdu zastoupení v parlamentu, což jim nájemce-žena nemůže poskytnout, protože nemá volební právo.³¹ Upírání aktivního volebního práva ženám mělo i morální podtext. Ve výše uvedeném dopisu M. B. Edwards, mimochodem taktéž signatářky Petice, se poukazovalo na to, že vdova, která sama vede farmu, která vydělává, zaměstnává několik lidí, je velmi schopná, nemá volební právo oproti „majiteli pivnice nízké úrovně, pajzlu poblíž, který demoralizuje pracující muže, a je stěží schopný se podepsat, ale může vykonávat toto [volební] právo, které je jí odepřeno“.³²

Millův návrh změny volebního zákona

Debaty ohledně volební reformy pokračovaly dál a 20. května 1867 J. S. Mill, v návaznosti na Petici, navrhl dodatek k čtvrtému článku navrhovaného volebního zákona *Second Reform Act 1867* (plným názvem *The Representation of the People Act 1867*) spočívající ve změně slova muž (*man*) za slovo člověk (*person*),³³ čímž by se zrušila klauzule, že voliči musí být pouze mužského³⁴ pohlaví. Ve svém projevu poukázal na to, že i když se majetkový volební cenzus nastaví vysoko, je šance, že na něj i nejchudší muž může někdy

²⁹ [TAYLOR, H.], *op. cit.*, s. 63.

³⁰ *House of Commons Debate*, 17 July 1866, Vol. 184, cc. 996–997.

³¹ LEIGH SMITH BODICHON, B. *Reasons for the Enfranchisement of Women: Read at the Meeting of the National Association for the Promotion of Social Science at Manchester*, October 6, 1866. London: Social Science Association, 1866, s. 4–5.

³² Tamtéž.

³³ *House of Commons Debate*, 20 May 1867, Vol. 187, c. 829.

³⁴ Výčet podmínek explicitně v zákoně stanovoval, že „každý muž, v a po roce 1868, má právo být registrován jako volič [...]“.³⁴ In: *The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland*. 30 & 31 Victoria. London: George E. Eyre and William Spottiswoode, 1867, s. 527.

dosáhnout, u žen je vyloučení na základě jejich pohlaví trvalé a nemohou to změnit bohatstvím, zásluhami, intelektem ani něčím jiným, což nemá v anglickém legislativním systému obdoby. Princip spravedlnosti podle něj vyžaduje, „abychom z rozmaru a bez příčiny neodpírali jednomu to, co druhému umožňujeme“. J. S. Mill položil rétorickou otázku, zda ženy, které spravují majetky, podnikají a platí daně, učitelky, které učí více, než umí většina mužského elektorátu, snad nejsou schopny toho, čeho jsou schopni mužští vlastníci nemovitostí? Vyloučení žen podle něj porušuje zavedený zákonný princip, že zdanění a zastoupení má jít ruku v ruce, a pokud ženy platí úplně stejné daně jako muži, mají mít úplně stejnou možnost volit.³⁵ Umožněním, aby ženy volily, by došlo k „odstranění nehodného stigmatu z celého pohlaví. Zákon by je [ženy] přestal prohlašovat za neschopné vážných věcí, přestal by prohlašovat, že na jejich názory a přání se nemá brát ohled v záležitostech, které se jich týkají stejně jako mužů, a často i mnohem více než jich. Ženy by už nadále nebyly zařazovány mezi děti, idioty a šílence [tj. mezi neplnoprávné občany], už by na ně nadále nebylo nahlíženo jako na neschopné se postarat samy o sebe či o druhé, [a jako na ty] za které se musí vše dělat, a to bez jejich souhlasu.“³⁶

Po Millově projevu ale nenásledovala konstruktivní parlamentní diskuse. Poslanci, kteří jeho návrh kritizovali, se soustředili hlavně na otázku volebního práva vdaných žen, o kterém ale návrh nebyl. Například poslanec Samuel Laing prohlásil, že „ve všem, co vyžaduje [...] účinnou sílu, pevnost charakteru, intelekt, byl muž nadřazený, zatímco ženy vynikaly v jemnosti, mírnosti povahy a přívětivosti“ a nehodí se tak na výkon politické moci.³⁷ Při projednávání byla v sále posměšná atmosféra³⁸ a následné hlasování o tom, zda součástí článku 4 navrhovaného nového volebního zákona má zůstat označení „muž“ místo J. S. Millem navrženého slova „člověk“, dopadlo poměrem 196 hlasů pro ponechání slova „muž“ ku 73 hlasům pro označení „člověk“, a ke změně v návrhu nového volebního zákona tak nedošlo.³⁹ J. S. Mill však byl vysokou mírou poslanecké podpory příjemně překvapen a chtěl pokračovat v agitaci, jelikož tomu byla podle něj doba nakloněna díky stále probíhající parlamentní diskusi o volebním právu a majetkovém cenzu. Nejrozumnější cesta, jak opět přenést otázku na parlamentní půdu, byla podle něj další petice.⁴⁰

Tyto Millovy myšlenky – jako muže i jako poslance – byly v dané době revoluční, jelikož otázka aktivního volebního práva pro ženy se netýkala pouze možnosti vykonávat volební právo, ale celkového nahlížení společnosti na ženy jako právně i schopnostně méněcenné oproti mužům. Pokud by došlo k udělení volebního práva vdaným ženám, musely by se změnit i zákony ohledně nakládání žen s majetkem, k čemuž v roce 1870 částečně došlo zákonem (*Married Women's Property Act 1870*), ale ještě v roce 1867 bylo pro mnohé nemyslitelné měnit zaběhlé pořádky. K narušení právně-společenského systému, ve kterém nebyla žena samostatným subjektem práva, došlo až v roce 1882 druhým zákonem o majetku vdaných žen (*Married Women's Property Act 1882*), který mimo jiné umožňoval vdaným ženám vlastnit a kontrolovat svůj majetek a který donutil soudy uznat manžela a manželku jako dvě samostatné osoby.

³⁵ *House of Commons Debate*, 20 May 1867, Vol. 187, cc. 817–818.

³⁶ Tamtéž, c. 824.

³⁷ Tamtéž, cc. 839–840.

³⁸ PUGH, *op. cit.*, s. 410.

³⁹ *House of Commons Debate*, 20 May 1867, Vol. 187, c. 845.

⁴⁰ PUGH, *op. cit.*, s. 411.

Po schválení *Second Reform Act* v roce 1867 se zvýšil počet oprávněných mužských voličů v Anglii a Walesu z 1 057 000 na 1 995 000. Většina nových voličů ve městech pocházela z pracujících tříd, na venkově ze střední třídy.⁴¹

Nelze nezmínit, že Millovy názory na volební reformu a volební právo žen byly aktuálně sledovány i u nás. V roce 1866 v časopisu *Právník* bylo při rozboru Millových názorů několikrát zdůrazněno, že J. S. Mill „žádá, aby i ženské měly a vykonávaly právo hlasovací“ a „mimo jiné tvrdí také, že pokud se týče duševního nadání, ženské úplně rovnají se mužským, a že jest veliká nespravedlnost, odepře-li se jim rovnost u vykonávání politických práv, jakož i ve společnosti a v státě“.⁴² J. S. Millem byl později ovlivněn i T. G. Masaryk a jeho žena Charlotte, která v roce 1890 spolu s M. Blažkovou přeložila Millovo dílo *The Subjection of Women* pod názvem Poddanství žen.

Další pokusy o získání volebního práva

V Manchesteru se, zřejmě nedopatřením, dostala na seznam voličů při doplňovacích volbách roku 1867 Lily Maxwell. Této skutečnosti si všimli Lydia Becker (1827–1890), která ve stejném roce založila v Manchesteru *National Society for Women's Suffrage*, a právník a budoucí poslanec Jacob Bright (1821–1899) a rozhodli se L. Maxwell povzbudit, aby k volbám šla a demonstrativně odvolila, což se i stalo.⁴³

V roce 1850 byl schválen zákon o zkracování jazyka používaného v textu parlamentních zákonů (*An Act for Shortening the Language Used in Acts of Parliament*), více známý jako *Lord Brougham's Act*, který mimo jiné stanovil, že pokud je ve znění zákona použit mužský rod, má se brát, že daný zákon platí automaticky i pro ženy.⁴⁴ Tím, že v *Second Reform Act 1867* bylo na rozdíl od *Reform Act 1832* použito slovo „muž“ (*man*), a ne termín „osoba mužského pohlaví“ (*male person*), bylo podle některých právníků možné aplikovat zásadu v *Lord Brougham's Act* a pod slovo *man* zahrnout i ženy, a tím jim, pokud dosahovaly volebního cenzu, umožnit volit v parlamentních volbách.⁴⁵ Podle této právní konstrukce vyzvala L. Becker ženy, které splňovaly volební majetkový cenzus, aby se registrovaly k parlamentním volbám.

V parlamentních volbách, které byly vyhlášeny na 17. listopadu až 7. prosince 1868 a měly být provedeny podle nového volebního zákona *Second Reform Act 1867*, se 5 346 žen vlastních nemovitost ve volebních obvodech v Manchesteru, 1341 v Salfordu, 239 v Edinburhu a několik stovek dalších v ostatních částech země zapsalo na volební seznamy s úmyslem jít volit.⁴⁶ *Revising barristers*, advokáti, kteří měli na starosti revizi voličských seznamů, ale odmítli ženy na voličských seznamech ponechat, proti čemuž se chtěly manchesterské ženy bránit soudní cestou. Vybraly 4 případy, které podaly k vrchnímu civilnímu soudu (*Court of Common Pleas*). Případy projednával v listopadu 1868 nejvyšší soudce (*Lord Chief-Justice*) William Bovill s dalšími třemi přísedícími soudci.

⁴¹ WOODWARD, L. *The Age of Reform 1815–1870*. 2. vydání. Oxford University Press, 1987, s. 187.

⁴² JIČINSKÝ, K. John Stuart Mill a jeho volební systém. *Právník*, 1866, roč. V, s. 111.

⁴³ STRACHEY, R. *The Cause: A Short History of the Women's Movement in Great Britain*. 2. vydání. London: Virago, 1978, s. 114.

⁴⁴ *The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland*. 13 & 14 Victoria. London, 1850, s. 67.

⁴⁵ FAWCETT GARRETT, M. *Women's Suffrage: A Short history of Great Movement*. London: T. C. & E. C. Jack – Edinburgh, New York: The Dodge Publishing co., 1912, s. 9.

⁴⁶ Tamtéž, s. 10.

Prvním z nich byl případ *Chorlton v. Lings*, který spočíval v tom, že 5 346 žen-vlastníků nemovitostí, které v obvodu Manchester požádaly o zapsání do voličských seznamů k parlamentním volbám, se dožadovalo ponechání na seznamech.⁴⁷ V dalším případě se žena dožadovala zapsání na voličský seznam pro jihovýchodní Lancashire na základě zákona Jindřicha IV., který vládl v letech 1399–1413. Tento zákon zajišťoval právo volit členy dolní komory parlamentu (tehdy označované jako *Knight of the Shire*) všem, kteří v daném obvodu trvale bydleli a kteří měli ve svém soukromém vlastnictví půdu s výnosem alespoň 40 šilinků ročně.⁴⁸ Ve třetím případě šlo o otázku pravomocí, kdy 1431 žen ze Salfordu zapsali na voličské seznamy obecní úředníci (*overseers*), ale *revising barristers* je následně vyškrtli.⁴⁹ V posledním případě se 857 žen z Broughtonu a Pendeltonu domáhalo, aby byly zapsány na voličské seznamy v Salfordu poblíž Manchesteru.⁵⁰ V prvních dvou soudních procesech zastupovali ženy právníci John Coleridge, 1. baron Coleridge (1820–1894), který se měsíc poté stal generálním prokurátorem pro Anglii a v roce 1874 nahradil W. Bovilla na pozici nejvyššího soudce vrchního civilního soudu, a Richard Pankhurst⁵¹ (1834–1898), který se později stal manželem Emmeline Pankhurst (1858–1928), jedné z nejvýznamnějších sufražetek počátku 20. století.⁵² Náklady na soudní řízení třetího a čtvrtého případu, které se geograficky týkaly Salfordu, zaplatil jeho starosta Henry David Pochin s manželkou Agnes, která byla také aktivní v ženském hnutí v Manchesteru.⁵³

Vrchní soud dne 9. listopadu 1868 ve všech případech rozhodl, že vyškrtnutí žen z volebních seznamů, resp. ve druhém případě nezapsání na seznam, bylo oprávněné. Ohledně třetího případu soud prohlásil, že pokud by šlo o muže zapsané úředníky do voličských seznamů, *revising barristers* by neměli pravomoc je vyškrtnout, ale pokud šlo o kohokoliv jiného než o muže, tuto pravomoc měli.⁵⁴

Také ve Skotsku se ženy soudní cestou pokusily zůstat zapsané na seznamech opravňujících k účasti v parlamentních volbách, ale nebylo rozhodnuto v jejich prospěch.⁵⁵

Na základě těchto soudních neúspěchů se uzavřela možnost získat volební právo pro ženy na základě soudních precedentů a zbývala tak už pouze standardní, tj. dlouhá a nejistá cesta přijetí parlamentní legislativy. I přes nedosažení svého cíle se ale aktivistky nepřestaly snažit. Ihned po rozhodnutí soudu začala L. Becker obesílat kandidáty na poslance parlamentu z Anglie a Walesu, Anna Isabella Robertson irské kandidáty a Priscilla Bright McLaren kandidáty ze skotských obvodů, aby, pokud se nyní stanou poslanci, podpořili zákon umožňující ženám volit za stejných podmínek jako mužům.⁵⁶ Nově zvolená Dolní sněmovna parlamentu však aktivní volební právo žen nezavedla, ačkoli v roce 1871 byla

⁴⁷ BLACKBURN, H. *Women's Suffrage: a Record of the Women's Suffrage Movement in the British Isles*. London: Williams & Norgate, 1902, s. 83–84.

⁴⁸ BLACKBURN, *op. cit.*, s. 84.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² V ženském hnutí se později angažovaly i jejich dcery Christabel, Sylvia a Adela.

⁵³ BLACKBURN, *op. cit.*, s. 85.

⁵⁴ Jeden ze soudců přirovnal to, že se zapsaly ženy, za stejný případ, jakoby chtěli jít k volbám psi nebo koně.

⁵⁵ BLACKBURN, *op. cit.*, s. 85.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž, s. 86.

tato otázka znovu otevřena stejně tak jako při diskusi o zavedení třetí volební reformy schválené v roce 1884.

Snahy žen získat volební právo nebyly ve Velké Británii na přelomu 60. a 70. let 19. století úspěšné. Pokud se podíváme do dalších zemí, vývoj i výsledky snah o zavedení volebního práva zde byly obdobné. Ve Spojených státech amerických započalo hnutí za získání volebního práva pro ženy v přibližně stejnou dobu jako ve Velké Británii. První konference svolaná za účelem diskuse o volebním právu pro ženy se konala v roce 1848 ve městě Seneca Falls ve státě New York. V roce 1869 vznikla *National Women Suffrage Association*, která se snažila získat podporu pro získání volebního práva. Podobně jako ve Velké Británii se ženy snažily uspět soudní cestou (v roce 1875 spor *Minor v. Happersett*), ale také neúspěšně.⁵⁷ V Evropě začaly v polovině 19. století v různých zemích Evropy vznikat ženské spolky, které se ale soustředily na otázky vzdělanosti a zaměstnanosti žen a zastávaly názor, že se ženy nejdříve musí osamostatnit v ostatních oblastech, a pak se teprve zabývat politickými aktivitami.⁵⁸ V německém prostoru byl od roku 1865 aktivní Všeobecný německý ženský spolek (*Allgemeiner Deutscher Frauenverein*), po vzoru britské *Society for Promoting the Employment of Women* byl založen *Letzte-Verein* v roce 1866. Ve Francii fungovala od roku 1870 Asociace za práva žen (*Association pour le droit des femmes*).⁵⁹

Ve Velké Británii malý emancipační pokrok přinesla 70. léta 19. století, kdy vdané ženy získaly určitou možnost nakládat se svým majetkem, ale ne s veškerým, a byly nadále právně nezpůsobilé. Teprve po první světové válce byl vydán volební zákon o zastoupení lidu (*The Representation of the People Act 1918*), podle kterého, mimo jiné, získaly volební právo ženy starší 30 let, které vlastnily či byly vdané za vlastníka či nájemce nemovitosti s ročním výnosem alespoň 5 liber šterlinků, nebo byly absolventkami jakékoli britské univerzity. Ve volbách v prosinci 1918 volilo zhruba 7 milionů britských žen.⁶⁰

Petice z roku 1866 započala organizovanou snahu o získání volebního práva pro ženy, která byla s úspěchem finálně zakončena až v roce 1928 zákonem o zastoupení lidu a rovném volebním právu pro ženy starší 21 let bez jakéhokoli dalšího majetkového či jiného omezení (*The Representation of the People /Equal Franchise/ Act*). Svého práva jít volit se z původních žen-aktivistek v roce 1928 dožila a využila jej jen Millicent Garrett Fawcett (1847–1929), jejíž manžel Henry Fawcett (1833–1884) jako poslanec Dolní sněmovny stál 20. května 1867 po boku J. S. Milla v jeho tehdejší snaze, byť neúspěšné, pomoci ženám získat aktivní volební právo.

Závěr

Ženy do veřejného politického života vstupovaly zhruba od poloviny 19. století, ale aktivní volební právo žen nebylo jejich prvořadým požadavkem. Na počátku 60. let 19. století se nejprve objevují emancipační snahy zaměřené na oblast vzdělávání a zaměstnanosti. Až v polovině 60. let se objevily požadavky na volební právo i pro ženy. Ústřední roli v první

⁵⁷ MCMILLEN, S. *Seneca Falls and the Origins of the Women's Rights Movement*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

⁵⁸ RUBIO-MARTÍN, R. The achievement of female suffrage in Europe: on women's citizenship. *International Journal of Constitutional Law*, 2014, Vol. 12, No. 1, s. 12.

⁵⁹ BOCKOVÁ, G. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: Lidové noviny, 2007, s. 159.

⁶⁰ VAN WINGERDEN, *op. cit.*, s. 1.

fázi hnutí za získání volebního práva hrály středostavovské ženy, které požadovaly stejná práva a možnosti, jako měli muži. Život vdaných žen z velké míry ovlivňoval systém *coverture*, v rámci kterého neměla vdaná žena právo nakládat se svým majetkem, uzavírat smlouvy, soudit se, ani provádět další právní úkony. V dobovém myšlení byla zakotvena představa, že ženy jsou hloupější, méně schopné a není vhodné, aby se angažovaly ve veřejném životě. Tuto představu se snažily narušit ženy-aktivistky sdružené v Kensingtonské společnosti, ze které vzešel nápad napsat Petici požadující volební právo žen a získat pro ni podporu dalších žen a doručit ji do Dolní sněmovny. Rozumně využily situaci ve společnosti, protože se roku 1866 začala připravovat volební reforma měnící původní volební zákon z roku 1832. Petice měla nečekaný úspěch mezi ostatními ženami, a i když její požadavek předložený poslancem J. S. Millem nebyl poslanci Dolní sněmovny vyslyšen, přesto byla milníkem. Za prvé byla veřejným uvedením argumentů (ústí ctihodného muže) ve prospěch žen jako samostatných inteligentních bytostí, i uvedením argumentů spravedlnosti, kdy při debatách v parlamentu poukázoval J. S. Mill na neférovost toho, že ani majetné ženy nemohou volit na rozdíl od mužů s úplně stejným majetkem jako ony. Za druhé Petice a akce s ní spojené poukázaly na to, že snahy o aktivní volební právo žen nebyly již v 60. letech předmětem zájmu pouze několika málo žen, ale pokud spočítáme např. podporovatelky Petice a ženy, které se zapisovaly na volební seznamy, vidíme, že šlo o několik tisíc žen ze střední a vyšší třídy, většinou dobře majetkově situovaných a vzdělaných, z nichž některé také měly podporu svých manželů.

Ženy kromě snah o legislativní změny v návrhu volebního zákona a přesvědčování poslanců zkoušely i jiné cesty, jak si otevřít cestu do volebních místností, a pokusily se zapisovat na volební seznamy. Další snaha byla pomocí jazykového výkladu aplikovat stávající zákony i na ženy či využít pozdně středověký volební předpis. V neposlední řadě neváhaly jít ženy se svými spory o zapsání na volební seznam k soudu. Všechny tyto činy byly aktivistické, vedené v duchu morálních a legálních pravidel a slovního a publicistického přesvědčování o spravedlnosti volebního práva pro ženy i výhodnosti pro celou společnost. Nebyly agresivní jako pozdější britské sufražetské hnutí počátku 20. století s násilnými akcemi, poškozováním a ničením majetku, občanskou neposlušností a s heslem „Skutky, nikoli slova“.